

УДК 316.614:378.6

ХВАЩЕВСЬКА Ольга

канд. пед. наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти,
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»

вулиця Г.Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: bobr.san83@gmail.com

ГРОМАДЯНСЬКА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ У ЗВО

Анотація. У статті конкретизується поняття «громадянська соціалізація». Аналізуються різні підходи до сутності даного поняття, визначаються цілі, завдання та функції громадянської соціалізації, виділяються складові частини громадянської соціалізації. Відзначається важлива роль різних видів соціально-культурної діяльності, в результаті якої виробляються необхідні навички соціальної взаємодії.

У концепції громадянської освіти зазначається, що істотним чинником громадянського становлення підростаючого покоління є його активна соціалізація. У сучасній педагогічній науці в останні роки з'явилася певна сукупність розроблених підходів до теорії соціалізації дітей і підлітків. Реалізація системи громадянського виховання сприяє процесу соціалізації студентів через соціальну пробу, соціальну практику, адекватну їх віковим особливостям і особистого досвіду, спрямовану на виховання особистості. Громадянська освіта повинна сприяти вихованню обізнаних, розумних, людяних і активних громадян, відданих цінностям і принципам демократії.

Ключові слова: студент, соціалізація, громадянська діяльність, громадянська компетентність, громадянська соціалізація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні в українському суспільстві відбуваються кардинальні державно-політичні та соціально-економічні перетворення. Україна йде шляхом побудови демократичної держави та становлення громадянського суспільства, удосконалення всіх сфер життя людини і громадянина. Успіхи на цьому шляху залежать не тільки від розвитку економіки, удосконалення законодавства та модернізації правових відносин, але і від громадянської відповідальності та компетентності особистості, якими визначається ступінь готовності молодого покоління до гідних відповідей на історичні виклики.

Відбувається процес трансформації різних сфер суспільного життя в нашій державі, який супроводжується поглибленим переосмисленням державної політики в галузі освіти, зокрема підвищення уваги до питань виховання молоді. Виховання громадянина стає спільною метою освітньої системи України і одним із основних принципів державної політики в галузі освіти, який знайшов відображення в Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. Так, Концепція розвитку громадянської освіти в Україні базується на необхідності створення сприятливих умов для формування та розвитку громадянських компетентностей людини у всіх сферах та на всіх рівнях освіти. Це дозволить громадянам краще розуміти свою роль в умовах демократії, відповідально ставитися до свої прав та обов'язків, покращити свою здатність брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено діяти на захист та утвердження демократії.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Суттєвими для розв'язання проблеми громадянської соціалізації майбутніх учителів є питання загальної соціалізації та громадянського виховання майбутніх фахівців.

Проблема громадянського становлення й виховання підростаючого покоління, актуальна в усі часи, розроблялась такими велетнями української педагогіки, як Г. Ващенко, М. Костомаров, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. На сучасному етапі різні аспекти цієї проблеми опрацьовують Р. Арцишевський, В. Білоусова, В. Верховинець, Л. Вербицька, Н. Гаврилюк, Н. Дерев'янка, М. Євтух, Т. Завгородня, В. Кузь, В. Іванчук, Є. Постовойтова, Б. Ступарик, В. Струманський, І. Тараненко та ін.

Досить широко представлено в науковій літературі й проблему соціалізації особистості. Ураховуючи міждисциплінарний статус соціалізації, акцентуємо увагу на тому, що в рамках цієї роботи особливий інтерес становить для нас проблема педагогічно орієнтованої соціалізації. Дослідження соціалізації з соціально-педагогічної точки зору представлено в роботах таких авторів, як Б. Бім-Бад, В. Бочарова, Ю. Василькова, Б. Вульфів, О. Газман, Д. Годзинський, М. Головатий, Н. Заверико, І. Зверева, В. Зінченко, В. Касьянов, Я. Коломінський, Н. Лавриченко, А. Мудрик, Н. Никандров, Л. Новикова, В. Петрищев, М. Плоткін, С. Савченко, В. Сластьонін та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є аналіз процесу соціалізації як вектору громадянської соціалізації студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рушійними силами процесу громадянського виховання, яке сприяє соціалізації молоді, є протиріччя об'єктивного і суб'єктивного характеру, що виникають між різними елементами і складовими цього складного процесу. Основні з них протиріччя: між нормативними законодавчими актами, що орієнтують на виховання громадян і об'єктивно існуючими умовами для вирішення завдань громадянського виховання; досягнутим рівнем розвитку особистості і наявним рівнем життя вимагає самовдосконалення і прагнення до вдосконалення навколишнього середовища; усвідомленням своїх прав особистості і виконанням своїх обов'язків; прагненням особистості до стійкості і необхідністю зміни під впливом умов і завдань, які знову утворюються.

Ці протиріччя активізують прагнення засвоїти норми громадянської життєдіяльності, сприяють підвищенню активності особистості, вимагають від особистості постійної корекції своєї поведінки, вибору особистістю різних форм поведінки в різних ситуаціях, пошуку форм громадянського самовираження. Джерелом протиріч є недостатня розробленість нових ідеологічних основ виховання особистості, недооцінка створення загальнонаціональної програми громадянського виховання, недоліки в системі підготовки педагогічних кадрів, несформованість громадянської позиції майбутнього фахівця, переоцінка цінностей, духовно-моральну кризу молоді.

У межах теорії виховання і навчання в останні роки актуалізувалися такі поняття як «громадянська освіта», «громадянське виховання», «громадянська діяльність», «громадянська компетенція», «громадянська соціалізація». Цей чинник послужив основою потрактування в педагогічному сенсі зазначених вище конструкцій. Якщо громадянська освіта і громадянське виховання – дефініції, що володіють відносною самостійністю, яка передбачає їх взаємоузгодженість, але не передбачає поглинання одного іншим. Становлення громадянської освіти здійснюється саме в системі вдосконалення і створення нових тенденцій розвитку громадянського навчання і виховання. При цьому громадянське навчання передбачає накопичення теоретичних і практичних знань, умінь, навичок, громадянське виховання сприяє формуванню громадянських якостей особистості.

Основу громадянської діяльності становить громадянська компетенція, формування якої здійснюється в рамках громадянської соціалізації особистості. Причиною, формою громадянської соціалізації виступає громадянське виховання, яке впливає на суб'єкта зі свідомою і мотиваційної сторони, підтримуючи об'єктивний (зовнішній) і суб'єктивний (внутрішній, виховний) аспекти формування громадянських якостей особистості.

Таким чином, громадянське виховання може розглядатися як структурний елемент механізму виховної взаємодії і засіб на громадянську свідомість і поведінку. У нашому дослідженні громадянське виховання є фактором соціалізації особистості, наслідком, який впливає на зміст і результат процесу. Соціалізація включає два найбільш важливих процеси; інтеграцію людини в суспільство і самореалізацію особистості в умовах соціуму, результатом чого стає її саморозвиток. Саморозвиток не є соціалізацією, хоча може складати основу розвитку особистості [8].

Відтак, громадянська соціалізація – процес засвоєння людиною цивільних знань, цінностей, соціальних норм, навичок і оволодіння ними соціальних ролей, що дозволяють йому здійснювати цілеспрямовану громадянську діяльність і функціонувати в якості повноправного члена суспільства. Зміст процесу соціалізації визначають три елементи: професійна соціалізація, що дозволяє молодій людині придбати знання, освоїти трудові навички та досвід в одній або ряді професій; правова соціалізація, спрямована на усунення серед молоді правового нігілізму, з'ясування кожним молодим громадянином своїх прав і обов'язків; політична соціалізація, що сприяє підвищенню активності кожного індивіда в захисті своїх прав і свобод, в управлінні державними і громадськими справами [1].

Завдання громадянської соціалізації: встановити такі взаємини особистості з суспільством, при яких особистість виступає джерелом суспільного розвитку, а суспільство – гарантом збереження і розвитку в людині власної індивідуальності, самобутності, нетиповості.

Функції громадянської соціалізації забезпечують засвоєння і відтворення індивідом соціального досвіду, що може стати характеристикою і свідченням безболісного входження людини в життя суспільства. Продуктами соціалізації виступають особистісні смисли, що визначають відносини індивіда до світу, соціальна позиція, самосвідомість і ціннісно-сміслове ядро світогляду [6].

Основним інститутом громадянської соціалізації молоді виступає інститут освіти, потенційно здатний забезпечити цілеспрямований процес передачі знань, норм і зразків громадянської поведінки. Однак в умовах ціннісно-ідеологічної кризи інститут освіти не може ефективно виконувати цю функцію. Небезпечною тенденцією в контексті громадянської соціалізації сучасної молоді представляється зменшення кількості годин, що відводяться на вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. Ігнорування, витіснення гуманітарної і загальнокультурної підготовки, яка складається, по-перше, необхідною умовою проти вузького технократизму в професійній діяльності, і що є, по-друге, умовою особистісного розвитку людини, стає реальною загрозою гуманітарної безпеки. Недолік духовності

у вихованні особистості знецінює таку соціальну силу людини, як почуття. Переважання раціоналістичної однобічності над духовністю призводить до деформації самого процесу виховання [7].

Аналіз актуальних характеристик і тенденцій розвитку суспільства, а також описаних сучасних концепцій виховання у вищій школі дозволив нам виділити основні принципи і підходи до організації виховної діяльності у вузі, орієнтованої на оптимізацію громадянської соціалізації студентів.

По-перше, необхідно забезпечити усвідомлення особистістю сутності суспільних інтересів і переведення їх в категорію особистих. Інакше, в процесі громадянського виховання необхідно домагатися того, щоб вихованці будували свої життєві плани на основі соціально значущих цілей, мотивів, інтересів. Це обумовлює опору на аксіологічний підхід до громадянського виховання студентів.

По-друге, в процесі громадянського виховання, спрямованого на оптимізацію громадянської соціалізації молоді, необхідно сформувати нову, конструктивну систему цивільних знань, установок, досвіду. Тобто, найважливішими принципами моделювання виховної системи ЗВО є громадянсько-контекстне навчання або компетентнісний підхід до громадянської освіти, а також активно-діяльнісний підхід до виховання через створення простору студентського самоврядування і організації участі студентів у громадському та політичному житті.

По-третє, при організації простору громадянського виховання молоді необхідно реалізувати системний підхід, який передбачає взаємозалежне використання потенціалу всіх інститутів соціалізації (сім'ї, громадських організацій, політичних організацій тощо). І змісту всіх навчальних дисциплін, і організація відповідної діяльності для вирішення завдань громадянської соціалізації [2].

Зазначимо, що в концепції виховної діяльності ЗВО стратегічною метою виховання студентської молоді з точки зору формування у неї громадянської позиції, соціально значущих цінностей, громадянських і професійних якостей названо створення умов для засвоєння студентами нових соціальних навичок і ролей, розвитку культури соціальної поведінки з урахуванням відкритості суспільства і динаміки суспільних відносин. Тому опора на ідеї рольової теорії особистості і трактування соціалізації як освоєння соціальних ролей може сприяти створенню адекватних організації умов для оволодіння студентами соціальними (цивільними) ролями, формування ефективного (адекватного) соціального (громадянського) поведінки [5].

Формування громадянської позиції і професійне навчання в процесі навчання у виші представляє єдиний, цілеспрямований процес формування молоді особистості громадянина, спрямований духовне

самовдосконалення, придбання особистого досвіду демократичних відносин, проектування майбутньої професійної діяльності. Формування громадянської позиції особистості студентів в процесі навчання у виші як умова їхньої соціалізації в громадянському суспільстві є одним із пріоритетних завдань педагогів вищої школи. Завдання професорсько-викладацького складу в цьому напрямку повинна бути спрямована на вирішення конкретних проявів соціальної поведінки сучасної молоді: громадянської пасивності, особистісного песимізму, обмеженості інтелектуальних інтересів, нехтування в дотриманні нормативних законів, індивідуалізму, відсутність впевненості в своїх діях як громадянина.

Викладач покликаний допомогти сучасному поколінню студентів сформуванню демократичні принципи, особистісну громадянську позицію і професійну компетентність для готовності жити в громадянському суспільстві. Формування громадянської позиції покликане забезпечити інтеграцію, єдність і цілісність самосвідомості особистості як громадянина полікультурного суспільства на основі присвоєння системи загальнолюдських моральних цінностей, свободу його самовираження на основі врахування різноманіття соціальних установок, норм і цінностей.

Відтак, громадянськість є пріоритетною цінністю, що дозволяє усвідомити людську гідність, і прагне до досягнення особистісного досконалості.

Студентський вік – час життєвого, особистісного та професійного самовизначення. Період навчання у ЗВО під професійним керівництвом викладача повинен бути націлений на розвиток у кожного студента демократичності, гуманності і духовності для здатності жити в громадянському суспільстві. Процес навчання повинен сприяти досягненню високого рівня самосвідомості, самоповаги, незалежності власної думки і духовної цілісності.

Для формування громадянської позиції студентів у ЗВО необхідно визначити уявлення про умови життєдіяльності в умовах громадянського суспільства, власне сприйняття себе як громадянина, потреби дотримання громадянських прав і обов'язків як умови соціалізації і особистісного самовдосконалення. Сформована громадянська позиція особистості виступає ціннісно-смісловий регуляцією поведінки в суспільстві, особистісного та професійного становлення. Цілеспрямована робота викладача ЗВО з вироблення громадянської позиції студентів багатокomпонентна. Формування громадянської позиції передбачає компетентність студентів у: політичній, економічній, юридичній, психолого-педагогічній та ін. сферах, необхідну для успішної соціалізації в житті.

Громадянську самосвідомість особистості характеризується усвідомленням своїх прав і обов'язків і своєї соціальної ролі в суспільстві і

державі. Моральне зміст громадянської точки зору визначається активної особистісної позицією, почуттям причетності, відповідальності за долю суспільства, прагненням до діяльної участі в ньому.

Висновки. В сучасних умовах підготовки студентів у педагогічних закладах вищої освіти зростає роль конкурентоспроможності молоді працювати в умовах ринкової економіки і реформування суспільства. Проте, зростає значимість моральних і духовних цінностей особистості, фундаментальним остовом яких є вікове історичну спадщину, національні традиції, література, наука, мистецтво.

Громадянська освіта надаватиме молодому поколінню знання про світові демократичні здобутки та особливості становлення демократії в Україні; формуватиме мотивацію та основні вміння, необхідні для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, критично-конструктивне ставлення молоді до життя суспільства; сприятиме становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні; створюватиме умови учням для набуття досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та комунікативної взаємодії.

Заклади освіти не лише як освітні інституції, але й передусім як громадські центри та традиційні духовні осередки місцевої спільноти мають сприяти розвитку демократичної політичної культури, формуванню громадянської компетентності, політико-правових знань, громадянської відповідальності, а також громадянської соціалізації молодих людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акіншева І. Громадянська соціалізація як вектор політичної соціалізації. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2013. № 23 (282). Ч. I. С. 78 – 84.
2. Вербицька П.В. Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку : монографія. Київ : Генеза, 2009. 384 с.
3. Єлагіна Т. Форми та методи формувань громадянських якостей особистості. *Рідна школа*. 2005. №6 (905) червень. С. 34.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності : проект. *Шлях освіти*. 2000. №3. С. 7–13.
5. Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012). URL : <http://osvita.khpg.org/index.php?id=976003974> (дата звернення: 20.07.2019).
6. Сергейчик С.И. Факторы гражданской социализации учащейся молодежи. *Социс: Социол. исслед.* 2002. № 5. С. 107–111.

7. Суколенов И. В. Теория и практика гражданского образования (историко-педагогические аспекты): автореф. ... д-ра пед. наук. Москва, 2001. 42 с.

8. Хващевська О.О. Соціалізація учнів в умовах загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості України (друга половина ХХ століття): дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / ДВНЗ ДДПУ. Слов'янськ, 2016. 230 с.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2019.

ХВАЩЕВСКАЯ Ольга

канд. пед. наук, доцент кафедри теорії і практики начального образования, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

улица Г.Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

e-mail: bobr.san83@gmail.com

ГРАЖДАНСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ СТУДЕНТОВ В УВО

Резюме. В статье уточняется понятие «гражданская социализация». Анализируются различные подходы к сущности данного понятия, определяются цели, задачи и функции гражданской социализации, выделяются составные части гражданской социализации. Отмечается важная роль различных видов социально-культурной деятельности, в результате которой вырабатываются необходимые навыки социального взаимодействия.

В концепции гражданского образования отмечается, что существенным фактором гражданского становления подрастающего поколения является его активная социализация. В современной педагогической науке в последние годы появилась определенная совокупность разработанных подходов к теории социализации детей и подростков.

Составными частями гражданской социализации являются правовая и политическая социализация. Эффективность процесса гражданской социализации зависит от социально-политических, экономических, культурных условий, их стабильности или изменений. Реализация системы гражданского воспитания способствует процессу социализации студентов через социальную пробу, социальную практику, адекватную их возрастным особенностям и личного опыта, направленную на воспитание личности. Гражданское образование должно способствовать воспитанию знающих, умных, человечных и активных граждан, преданных ценностям и принципам демократии.

Ключевые слова: студент, социализация, гражданская деятельность, гражданская компетентность, гражданская социализация.

KHVASHCHEVSKA Olha

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, SHEE “Donbas State Pedagogical University”

St. H.Batiuka, 19, Sloviansk, 84116, Ukraine

e-mail: bobr.san83@gmail.com

**GROMADYANSKAYA SOTSIAL'ZATSIYA STUDENTIV
AT THE HEI**

Summary. The article specifies the notion “civil socialization”. It analyses various approaches to the essence of this notion, defines the aims, tasks and functions of civil socialization, it marks the components of civil socialization. The authors note the significant role of different kinds of socio-cultural activity, in the result of which necessary skills of social cooperation are being elaborated.

Abstract. Ukraine is moving towards building a democratic state and becoming a civil society, improving all spheres of human and citizen life. Successes in this way depend not only on economic development, the improvement of legislation and the modernization of legal relations, but also on the civic responsibility and competence of the individual, which determines the degree of readiness of the younger generation to respond to historical challenges.

The study of socialization from a socio-pedagogical point of view is presented in the works of such authors as B. Bim-Bad, V. Bocharov, Y. Vasilkova, B. Wulfov, O. Gazman, D. Godzinski, M. Golovaty, N. Zaveryko, I. Zvereva, V. Zinchenko, V. Kasyanov, Y. Kolominsky, N. Lavrychenko, A. Mudryk, N. Nikandrov, L. Novikov, V. Petrishev, M. Plotkin, S. Savchenko, V. Slastionin, and others.

The purpose of this article is to analyze the process of socialization as a vector of civic socialization of students of HEI.

The concept of civic education states that an active factor in the social formation of the younger generation is its active socialization. In recent pedagogical science, in recent years there has been a certain set of developed approaches to the theory of socialization of children and adolescents.

Legal and political socialization is an integral part of civic socialization. The effectiveness of the process of civic socialization depends on socio-political, economic, cultural conditions, their stability or change. The reform processes taking place in Ukraine, in another way, highlight the problem of civic socialization, which has its own specificity, without which the rational and effective pedagogical leadership of this process is impossible to analyze and understand.

The implementation of the system of civic education promotes the process of socialization of students through a social test, social practice, adequate to

their age characteristics and personal experience aimed at educating the individual. Civic education should promote the education of knowledgeable, intelligent, humane and active citizens, committed to the values and principles of democracy.

Key words: student, socialization, civic activity, civic competence, civic socialization.

REFERENCES

1. Akinsheva, I. (2013). Civilization as a vector of political socialization. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 23 (282), I, 78–84.
2. Verbytska, P. V. (2009). *Civic upbringing of student youth: current aspects of development*. Kyiv: Heneza.
3. Ielahina, T. (2005). Forms and methods of formation of civic personality traits. *Ridna shkola*, 6 (905), 34.
4. The concept of civic education of the individual in the conditions of development of the Ukrainian statehood: project (2000). *Shliakh osvity*, 3, 7–13.
5. The concept of civic education in Ukraine (2012). Retrieved 20/07/2019, from <http://osvita.khpg.org/index.php?id=976003974>
6. Sergejchik, S. I. (2002). Factors of civic socialization of students. *Soczis: Socziol. Issled*, 5, 107–111.
7. Sukolenov, I. V. (2001). Theory and practice of civic education (historical and pedagogical aspects) (Doctor of Science dissertation). *Theses*. Moscow.
8. Khvashchevska, O. O. (2016). *The Socialization of students in secondary schools of rural areas of Ukraine (the second half of the twentieth century)*. (PhD dissertation). Sloviansk.

(англійською перекладено особисто автором статті)